

Är det bättre att vara storasyskon?

**EVELINA BJÖR-
KEGREN, ERIK
GRÖNQVIST,
HELENA SVALE-
RYD OCH BJÖRN
ÖCKERT**

Evelina Björkegren är ensam barn och doktor i nationalekonomi, affilierad vid Uppsala Center for Labor Studies. evelina.bjorkegren@nek.uu.se

Erik Grönqvist är storebror och docent i nationalekonomi vid Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). erik.gronqvist@ifau.uu.se

Helena Svaleryd är storasyster och professor i nationalekonomi vid Uppsala universitet. helena.svaleryd@nek.uu.se

Björn Öckert är lillebror och professor i nationalekonomi vid Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU). bjorn.ockert@ifau.uu.se

Det hävdas ofta att storasyskon skulle vara mer ansvarsfulla, eller att småsyskon skulle vara mer kreativa. Hur man påverkas av platsen i syskonskaran har också gett upphov till en omfattande forskningslitteratur. En stor del av forskningen präglas emellertid av små urval och otillräcklig information om familjen. I den här artikeln presenteras resultaten från våra egna studier av syskonordningens betydelse för individens hälsa och personlighet. Vi diskuterar även möjliga mekanismer bakom syskonordningseffekter och vilka data som krävs för att kunna fastställa trovärdiga orsakssamband.

Frågan om vilken betydelse placeringen i syskonskaran – syskonordningen – har för vem man är och hur det går i livet väcker intresse. Vem har inte hamnat i diskussioner om vilken roll syskonordningen spelar för val och beteende? ”Han är ett typiskt mellanbarn!” I en del sammanhang är också vissa typer av syskon överrepresenterade; bl a var 21 av de 23 första amerikanska astronauterna storebröder (Reinhardt 1970). Men vad säger forskningen om vilken betydelse ordningen i syskonskaran har för hur det går senare i livet? De senaste åren har det vuxit fram nationalekonomisk forskning som på ett trovärdigt sätt visar att storasyskon klarar sig bättre i skolan, utbildar sig längre och har högre inkomster (Black m fl 2005). Om syskonordningen påverkar personlighet och hälsa är däremot inte lika utforskat. Även kunskaperna om orsakerna bakom syskonordningens betydelse är begränsad.

Men är det här frågor som nationalekonomer bör intressera sig för? Vad kan vi egentligen lära oss av att studera betydelsen av placeringen i syskonskaran? Syskonordning är inte en variabel som kan påverkas av beslutsfattare! Genom att studera syskonordningen kan vi emellertid öka förståelsen av uppväxtmiljöns betydelse för våra livschanser och hur vårt hälso- och humankapital formas. Orsaken är att barn vid befruktningen slumpmässigt ärver hälften av varje förälders gener. Genuppsättningen skiljer sig alltså inte systematiskt åt mellan syskon med olika födelseordning, vilket betyder att genomsnittliga skillnader mellan storasyskon och småsyskon inte beror på genetiska förutsättningar. Med andra ord får syskon olika kombinationer av föräldrarnas gener, men vilken kombination det blir beror inte på om barnet är det första eller det sist födda syskonet. Skillnaderna beror i stället på faktorer under fosterstadiet och miljön efter födseln. Eftersom syskon har samma genetiska förutsättningar kan studier av syskonordningseffekter öka förståelsen av hur uppväxtmiljö påverkar människors chanser i livet.

1. Hur kan syskonordningen spela roll?

Det finns många möjliga orsaker till varför syskonordningen kan ha betydelse för barns utveckling. Biologiska faktorer kan spela roll. Även om det inte finns några systematiska genetiska skillnader mellan syskon kan det ändå finnas biologiska skillnader mellan storasyskon och småsyskon. Exempelvis finns studier som tyder på att livmodern ger fostret mer näring ju fler tidigare graviditeter som modern har genomgått (Khong m fl 2003), och vi vet från nationalekonomisk forskning att förhållanden i fosterstadiet påverkar exempelvis framtida skolprestationer och framgång på arbetsmarknaden (se översiktsartikel av Almond och Currie 2011).

Förutom biologiska faktorer kan systematiska skillnader i familjemiljö mellan syskon spela roll. Det finns omfattande forskning som tyder på att skillnader i förmågor mellan barn från olika socioekonomiska grupper motsvaras av skillnader i föräldrars investeringar och i familjemiljö (se översiktsartikel av Francesconi och Heckman 2016). Det är också lätt att tänka sig att bristande föräldraengagemang och en riskabel familjemiljö kan leda till större risk för skador eller andra hälsoproblem. Förstfödda barn har här en fördel eftersom de till en början har föräldrarnas fulla uppmärksamhet, men allteftersom familjen växer måste syskonen dela på föräldrarnas tid och resurser (Blake 1989). Nationalekonomer tänker ofta att det finns en avvägning mellan kvalitet och kvantitet när det gäller barn eftersom föräldrarnas tid och resurser är begränsade (Becker and Tomes 1976). Efterföljande barn kommer därför att få mindre kvalitetstid med föräldrarna under sina första levnadsår. En likartad tanke bygger på att den intellektuella utvecklingen hos ett barn påverkas av den genomsnittliga intellektuella miljön i familjen, vilken påverkas av familjemedlemmarnas genomsnittliga ålder (Zajonc 1976). För det första barnet är nivån på den intellektuella miljön hög, men den sjunker när fler yngre syskon tillkommer till familjen.

Föräldrar kan också behandla förstfödda annorlunda än yngre syskon. Om föräldrar exempelvis är extra stränga mot det äldsta barnet kan det ha en disciplinerande effekt på de yngre barnen (Hotz och Pantano 2015). Syskon kan även vara strategiska i konkurrensen om föräldrars tid och resurser. Det första barnet kan då ha en fördel av att vara ansvarstagande och fungera som förebild för yngre syskon, medan yngre syskon kan fånga föräldrarnas uppmärksamhet genom att skilja ut sig och vara sociala, kreativa och ta mer risk (Sulloway 1996). Detta innebär också att uppväxtmiljön skiljer sig med avseende på syskonordningen. Det äldsta barnet har inga förebilder i familjen, bortsett från föräldrarna, men får själv vara en förebild, medan de yngre barnen kan lära av äldre syskon.

2. Hur mäts effekten av syskonordning?

Det finns en stor tidigare forskning kring syskonordning, men det är först på senare år som det, tack vare tillgång till stora administrativa databaser, blivit möjligt att på ett trovärdigt sätt studera effekterna av placeringen i

syskonskaran. Tidigare forskning jämför ofta barn av olika syskonordning från olika familjer, eftersom data från små urvalsundersökningar sällan innehåller information för flera personer i samma familj. Problemet är att olika familjer inte behöver vara jämförbara. Uppväxtmiljön i familjer som är olika stora kan skilja sig åt, både vad gäller hur mycket tid föräldrarna lägger på barnen och vad gäller föräldrarnas socioekonomiska bakgrund. Barn med högre syskonordning finns enbart i stora familjer, medan förstfödda finns i alla barnfamiljer. Utmaningen är därför att särskilja betydelsen av en högre syskonordning från effekten av att växa upp i en större familj.

Ett sätt att hantera detta problem är att beakta skillnader i familjestorlek, dvs att bara jämföra individer i lika stora familjer. Barn med olika syskonordning är då jämförbara med avseende på alla förbestämda familjeegenskaper som inte förändras mellan syskon (exempelvis föräldrarnas födelseår eller utbildningsnivå). Det kan förstås av följande exempel: Om man studerar effekterna av syskonordning bland 100 tvåbarnsfamiljer kommer de 100 förstfödda och de 100 andrafödda barnen i genomsnitt att ha samma familjebakgrund, eftersom de kommer från samma 100 familjer. Skillnader mellan förstfödda och andrafödda kommer då att fånga samma syskonordningseffekter som jämförelser av syskon inom samma familj, dvs alla miljöfaktorer som skiljer syskon av olika ordning inklusive rent mekaniska faktorer som beror på att senare födda barn tillhör senare födelsekohorter och har äldre föräldrar. Ofta är det emellertid viktigt att även ta hänsyn till dessa faktorer. Till exempel bör en studie av skillnader i utbildningsnivå mellan storasyskon och småsyskon beakta att utbildningsnivån förändras över tid. Om det äldre syskonet i genomsnitt tillhör en tidigare födelsekohort än det yngre syskonet kommer studien annars att felaktigt att tolka skillnader mellan kohorter som en effekt av syskonordning.

I många studier där barn från olika familjer jämförs försöker man rensa bort betydelsen av dessa mekaniska faktorer genom att ta hänsyn till barnens och mammans födelseår, men det medför i stället att resultaten riskerar att snedvridas av andra skäl. Om man jämför barn med olika syskonordning som är födda samma år och som har mammor som är lika gamla, kommer barnet med högst syskonordning att ha en mamma som antingen var yngre när hon fick sitt första barn eller som har fått sina barn tätare (eller både och). Det finns därför en stor risk att barn med olika syskonordning då inte är jämförbara och att resultaten även kommer att fånga socioekonomiska skillnader mellan mammor som skaffar barn vid olika åldrar eller olika tätt.

Björkegren och Svaleryd (2017) och Black m fl (2018) jämför i stället barn från samma familj och det är då möjligt att ta hänsyn till syskonens födelseår utan att riskera att snedvrیدا resultaten. Det beror på att barn från samma familj är helt jämförbara, eftersom de delar alla förutbestämda familjefaktorer oavsett vilket år de är födda. Skillnader i barnens födelseår beaktas genom att jämföra syskonordningseffekter mellan familjer där barnen är födda olika år. Nedan presenterar och diskuterar vi resultaten i dessa två studier.

3. Syskonordning och personlighet

Vad har syskonordningen för betydelse för människors personlighet, intellektuella förmåga och yrkesval? Detta studeras i Black m fl (2018) med hjälp av yrkes- och arbetsmarknadsdata från SCB samt mönstringsdata från Krigsarkivet och tidigare Pliktverket. Resultaten visar att intelligens och social förmåga försämras ju senare i syskonskaran man är född. Syskonordningen får även genomslag på arbetsmarknaden. Storasyskon arbetar oftare som chefer, medan småsyskon har svårare att hitta jobb och oftare driver eget företag. Syskonordningen har ingen betydelse för vem som arbetar inom kreativa yrken för män, men däremot för kvinnor.

Figur 1 beskriver hur syskonordning påverkar social förmåga och intelligens för män uppmätt vid mönstringen 1969–2005 vid ungefär 18 års ålder. Mönstringen består av olika tester, bl a en standardiserad psykologisk bedömning av de värnpliktigas sociala förmåga att bidra till gruppdynamik, vara stresstålig och att kunna aktivera sig själv. Måttet fångar en kombination av de mönstrandets uthållighet, initiativförmåga, sociala mognad och känslomässiga stabilitet. Intelligensmåttet är en sammanvägning av den mönstrandets logiska, verbala, spatiala och tekniska förståelse och motsvarar ungefär ett traditionellt IQ-test. För analysen har måtten på social förmåga och intelligens standardiserats så att de fått medelvärdet noll och standardavvikelsen ett. För att kunna jämföra syskon inom samma familj begränsas populationen till familjer där det finns uppgifter från mönstringen för minst två söner. Totalt observeras 564 788 män från 260 807 familjer.

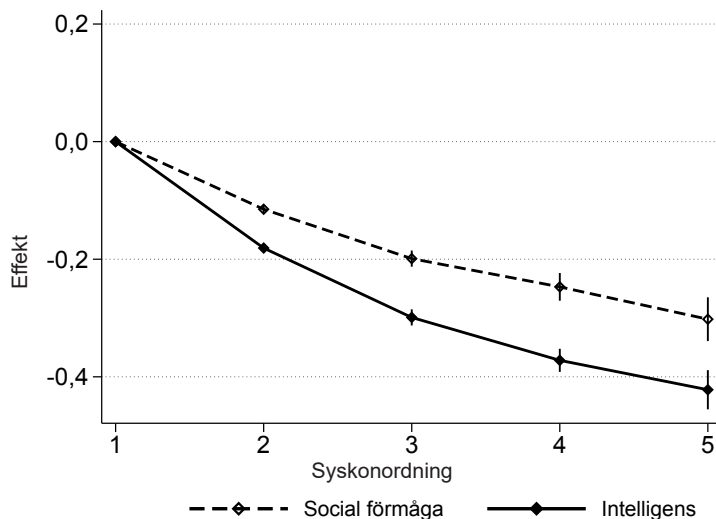
Hur påverkar syskonordning personers sociala förmåga? Vi ser i figur 1 att den sociala förmågan försämras ju senare i syskonskaran man är född; det andra barnet i familjen har sämre social förmåga än det första och den sociala förmågan för det tredje barnet är sämre än för det andra osv. Den tredje sonen i familjen har omkring 20 procent av en standardavvikelse sämre social förmåga än den förstfödde sonen. Det är svårt att ge en enkel tolkning av effektens storlek, men den innebär att den tredje sonen i syskonskaran i genomsnitt befinner sig 5,7 procentenheter längre ner i fördelningen av social förmåga jämfört med den förstfödda sonen. Social förmåga är också en egenskap som värdesätts på arbetsmarknaden. Personer med 20 procent av en standardavvikelse sämre social förmåga har ungefär 2 procent lägre inkomst.¹

Vi ser i figur 1 att även intelligensen försämras på motsvarande sätt ju fler storasyskon en person har; effekten är lite större än för social förmåga. Den tredje sonen har omkring 30 procent av en standardavvikelse lägre intelligens än den förstfödde, vilket ungefär motsvarar 4,5 IQ-poäng. Personer med 30 procent av en standardavvikelse lägre intelligens har omkring 3 procent lägre inkomst.

Resultaten visar att det är en fördel att vara förstfödd. Mer detaljerade analyser visar att även syskonens könssammansättning har betydelse: Att

¹ Beräkningen är baserad på resultat från Lindqvist och Vestman (2011).

Figur 1
Syskonordningens
betydelse för social
förmåga och intel-
ligens

Källa: Bearbetning baserad på Black m fl (2018).

vara tredjebarn men den förste sonen i familjen är annorlunda än att vara tredjebarn och den tredje sonen. För social förmåga är exempelvis den negativa effekten av att vara tredjebarn dubbelt så stor om de äldre syskonen också är pojkar. Den sociala förmågan beror därmed inte bara på syskonordningen utan också på könssammansättningen hos de äldre syskonen. Det är bättre att vara den första pojken i syskonskaran.

Intelligens och social förmåga har nära koppling till framgång på arbetsmarknaden (Lindqvist och Vestman 2011; Edin m fl 2017; Grönqvist m fl 2017); måttet på social förmåga är exempelvis nära relaterat till ledarskapsförmåga. Frågan är om syskonordningen också har konsekvenser för individers karriärval.

I figur 2 beskrivs syskonordningens betydelse för sannolikheten att vara sysselsatt och för chansen att vara egenföretagare, chef eller att ha ett kreativt yrke, dels för män och dels för kvinnor. Chefer och kreativa yrken är två yrkesgrupper som ofta kopplas samman med olika personliga egenskaper. Den psykologiska litteraturen betonar att äldre syskon är mer ansvarsfulla och dominanta medan yngre syskon är mer kreativa och öppna för nya erfarenheter (se Sulloway 1995, 1996). Chefer har samtidigt betydligt bättre social förmåga än personer i andra yrken; skillnaden är större vad gäller social förmåga än för intelligens. Chefsjobb definieras här som alla personer i ledande befattning (kod 1 i Standard för svensk yrkesklassificering, SSYK) och omfattar alltifrån personer på höga chefspositioner till mellanchefer och chefer för mindre enheter. Omkring 8,5 (3,6) procent av männen (kvinnorna) i materialet har någon form av chefsposition. Kreativa yrken innehåller bl a arkitekter, författare, målare, musiker och

skådespelare.² Information om sysselsättning, egenföretagande och yrken kommer från SCB. Eftersom deltagandet på arbetsmarknaden varierar över livscykeln mäter vi sysselsättning och yrke så nära 45 års ålder som möjligt.³

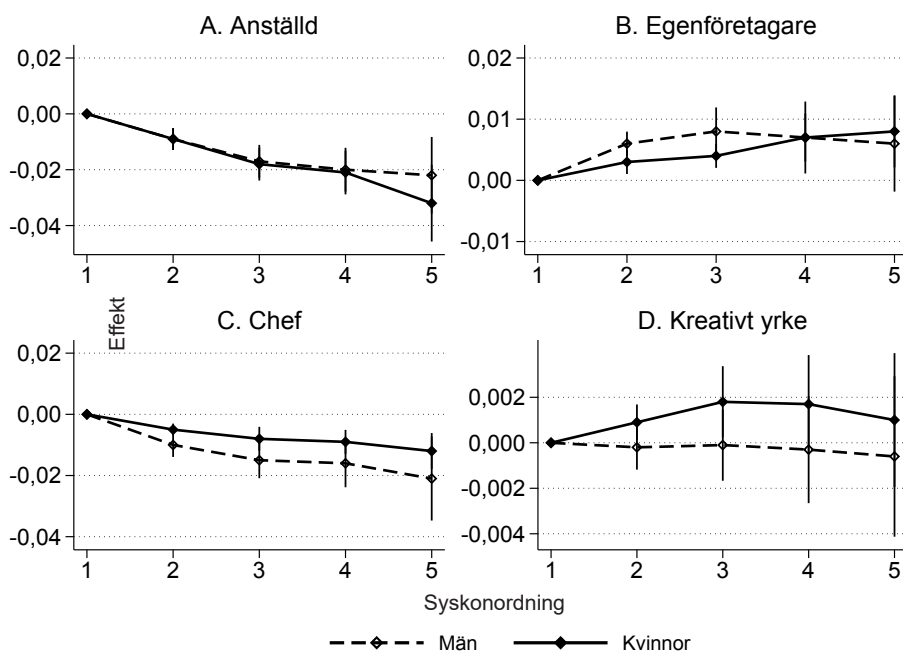
Delfigur A visar att sannolikheten att vara anställd minskar med högre syskonordning, både för män och kvinnor. En tredjefödd son eller dotter har 1,7–1,8 procentenheters lägre sannolikhet att vara anställd jämfört med det äldsta syskonet; det motsvarar omkring 2,1 procent lägre chans att komma in på arbetsmarknaden. Resultatet är i linje med att de som står utanför arbetsmarknaden har betydligt lägre social förmåga (0,50 standardavvikelser) och intelligens (0,39 standardavvikelser) än anställda. Vi ser däremot i delfigur B att småsyskon oftare driver eget företag än storasyskon, vilket stämmer med hypotesen att yngre syskon skulle vara mer rebelliska, riskbenägna och kreativa (se Sulloway 1995, 1996). Egenföretagande anses ofta vara ett attraktivt yrkesval för riskbenägna och innovativa personer. Det är emellertid svårt att avgöra om den högre andelen egenföretagare beror på att småsyskon faktiskt är mer innovativa och riskbenägna eller om den är ett resultat av deras lägre chanser att hitta jobb.

Hur syskonordningen påverkar sannolikheten att inneha en ledande befattning beskrivs i delfigur C. Förstfödda har mycket större chans att inneha en chefsposition än yngre syskon. En förstfödd son har 1,5 procentenheters större chans att arbeta som chef än det tredje syskonet. För en förstfödd dotter är motsvarande siffra 0,8 procentenheter. Den relativa betydelsen av syskonordning är likartad för män och kvinnor: En förstfödd har 18–22 procent större chans att inneha en chefsbefattning jämfört med ett tredjefött syskon. För toppchefer – exempelvis verkställande direktörer och verkschefer på stora och medelstora företag och myndigheter och högre ämbetsmän och politiker – är effekterna ännu större: En förstfödd son har 33 procent större chans att inneha en hög ledande befattning jämfört med en tredjefödd son, medan en förstfödd dotter har 60 procent större chans vara toppchef än en tredjefödd dotter. Resultaten är i linje med att chefskap är kopplat till högre intelligens (0,44 standardavvikelser) och social förmåga (0,47 standardavvikelser).

För män finns inget samband mellan syskonordning och valet av kreativa yrken i delfigur D. Däremot tycks senare födda döttrar ha större chans att inneha ett kreativt jobb än förstfödda. Effekterna för kvinnor ligger därmed i linje med hypoteserna i den psykologiska litteraturen, att yngre syskon är mer kreativa och öppna för nya erfarenheter än äldre syskon.

² Kreativa yrken omfattar följande yrken (SSYK-koder): Arkitekter och stadsplanerare (2141), journalister, konstnärer och skådespelare m fl (245), fotografer (3131), ljud- och bildtekniker (3132), tecknare, illustratörer och dekoratörer m fl (3471), presentatörer i radio och TV m m (3472), musiker, sångare och dansare m fl inom underhållning (3473), cirkus och varietéartister m fl (3474) samt fotomodeller m fl (5210).

³ Sysselsättning och egenföretagande mäts vid 45 års ålder, eller vid den mättidpunkt som infaller närmast åldern 45 år, och yrkesuppgifter mäts för de fem år som infaller närmast 45 års ålder (men bara mellan 35 och 55 års ålder).

Figur 2
Syskonordningens
betydelse för syssel-
sättning och yrkesval

Källa: Bearbetning baserad på Black m fl (2018).

För att mer direkt relatera yrkesval till personlighet undersöks även hur syskonordningen påverkar sannolikheten att välja yrken där vissa personlighetsdrag är viktiga för framgång (se Black m fl 2018 för detaljer). Information om vilka egenskaper som krävs i olika yrken har hämtats från den amerikanska O*NET-databasen. De egenskaper som undersöks är samvetsgrannhet, vänlighet, känslomässig stabilitet, extraversion och öppenhet, dvs de egenskaper som ingår i Femfaktorteorin som ofta används av psykologer för att beskriva personlighet. Resultaten i denna del visar att yngre syskon är mer benägna att söka sig till yrken som kräver mindre noggrannhet, men även mindre vänlighet, känslomässig stabilitet och öppenhet till nya erfarenheter. De senare egenskaperna är emellertid personlighetsdrag som ofta associeras med småsyskon.

4. Syskonordning och hälsa

Forskning har visat att hälsa i barndomen är en bestämningsfaktor för utfall senare i livet, t ex vad gäller utbildning och inkomster (Case m fl 2005; Currie m fl 2010). Frågan om barns och ungas hälsa påverkas av syskonordning studeras i Björkegren och Svaleryd (2017) med hjälp av registerdata på dödsfall och sjukhusinskrivningar. Orsakerna till vård på sjukhus kan också ses som indikatorer på förhållandena i familjen. Vissa orsaker till sjukhus-

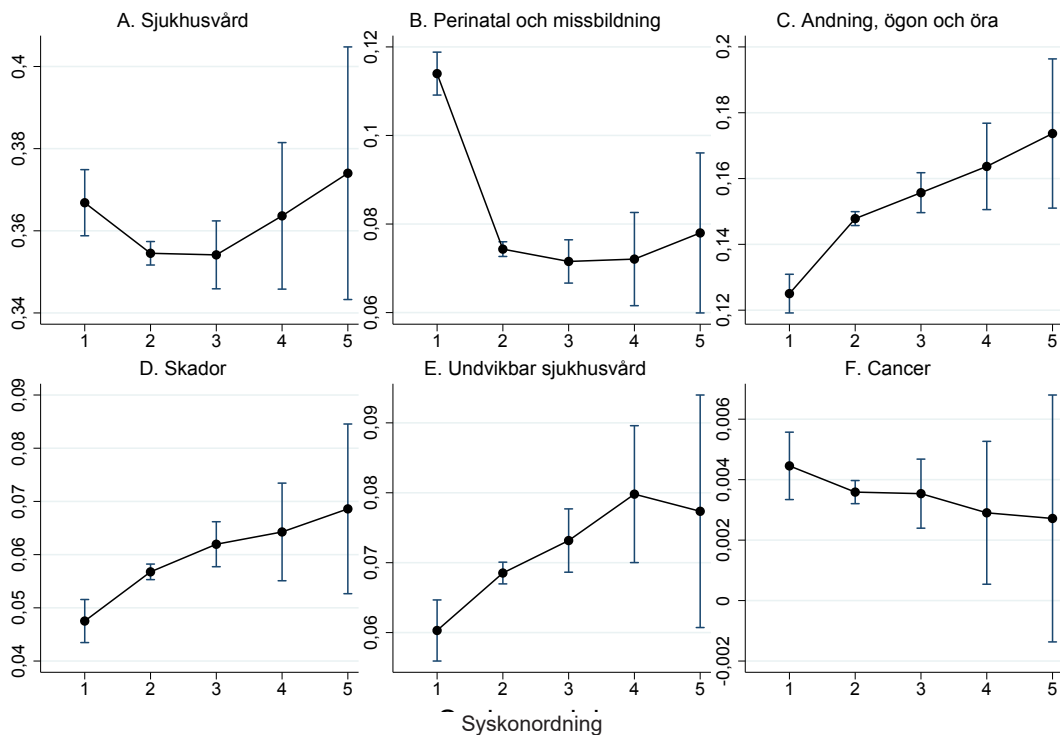
vistelser är i hög grad ett resultat av föräldrars agerande, exempelvis tillsyn och om de ser till att barnen får lämplig preventiv vård. Resultaten från studien visar att förstfödda har större sannolikhet att vårdas på sjukhus för hälsoproblem som uppkommit i fosterstadiet eller under förlossningen. Det förstfödda barnet har alltså sämre hälsa än yngre syskon vid födseln. Yngre syskon löper emellertid större risk att vårdas på sjukhus för hälsoproblem som uppkommit efter födseln. Efter spädbarnsåren har storasyskon bättre hälsa än sina yngre syskon ända fram till vuxenlivet.

Figur 3 visar betydelsen av syskonordningen för sannolikheten att vårdas på sjukhus i åldern 0–6 år. I studien ingår alla barn födda 1987–2005 som bott i Sverige hela sin uppväxt och har syskon som har samma mamma och pappa. Populationen begränsas till familjer där mamman är minst 45 år 2009, vilket i princip betyder att hon inte kommer att skaffa fler barn. Flerbördsbarn exkluderas eftersom syskonordningen mellan barnen är oklar och då det kan innebära speciella förhållanden att vara tvilling, trilling osv. Totalt ingår 531 146 barn i studien. Effekten av syskonordning på risken att vårdas på sjukhus visas i delfigur A. Resultaten visar att förstfödda har 36,7 procents risk att vårdas på sjukhus någon gång i åldern 0–6 år medan andra-syskon har något lägre, 35,5 procents, risk. Tredjesyskon löper ungefär lika stor risk som andrafödda och för barn med högre syskonordning ökar risken. Det är dock endast skillnaden mellan förstfödda och andrafödda barn som är statistiskt signifikant. En orsak till att skattningarna blir mer osäkra för högre syskonordning är att det finns färre familjer med många barn.

För att undersöka om orsakerna bakom sjukhusvistelserna skiljer sig åt mellan storasyskon och småsyskon studeras olika sjukdomsdiagnoser.⁴ Delfigur B visar effekten av syskonordning på risken att vårdas på sjukhus för vissa perinatale tillstånd och missbildningar som uppkommit under fosterstadiet eller under födseln. Resultaten visar att förstfödda löper en avsevärt högre risk i jämförelse med senarefödda syskon att vårdas på sjukhus för hälsoproblem som har sitt ursprung före eller vid födseln. I Björkegren och Svaleryd (2017) visas också att spädbarnsmortaliteten är högre bland storasyskon. Det stödjer hypotesen att det kan finnas biologiska skillnader mellan syskon som beror på att det är mammans första graviditet. Till exempel visar Khong m fl (2003) att en graviditet leder till permanenta förändringar i spiralartärer som är viktiga för fostrets näringstillförsel.

Delfigur C visar effekten av syskonordning för risken att behöva vårdas på sjukhus för sjukdomar i andningsorgan, ögon och öron, som är de vanligaste orsakerna till sjukhusvård bland små barn. Effekten av syskonordning är nu den omvända: Förstfödda har lägst sannolikhet att vårdas på

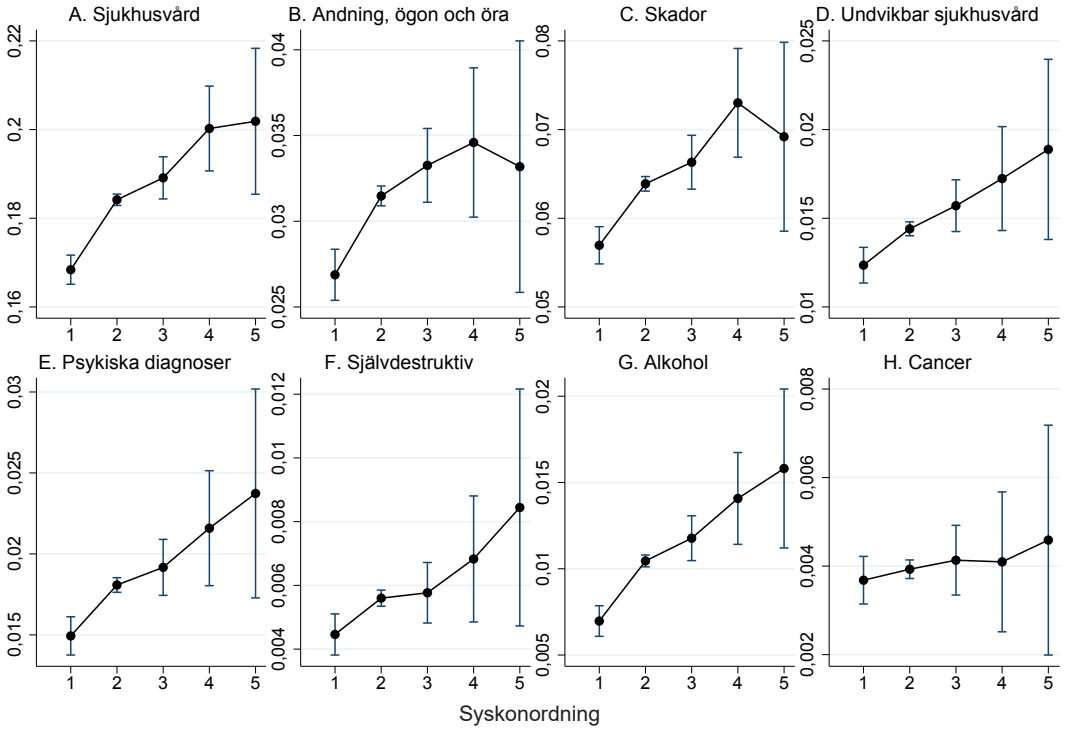
⁴ De diagnoser vi studerar är följande (ICD-10): Diagnoser relaterade till skadligt bruk av alkohol (T51, X45, X65, Y15, F10, K70, K85, K86.0–1 E24.4, G31.2, G62.1, G72.1, I42.6, K29.2, 035.4), undvikbar sjukhusvård (D50, E10–E11, E13–E14, E86 G40–G41, H66–H67, I11, I20, I29, I50, J02–J03, J06, J43–J47, K24, K26–K28, K52, N10–N12, N70, N73–N74, O15, R56), skador och förgiftningar (S00–T98), problem med andning, ögon och öron (J00–J99, H00–H95), självskaðebeteende (X60–X84, Y10–Y34), psykisk ohälsa (F00–F99), tumörer (C00–D48) samt vissa perinatale tillstånd och missbildningar (P00–P96 och Q00–Q99).

Figur 3 Syskonordningens betydelse för sannolikheten att vårdas på sjukhus i åldern 0-6 år
 Källa: Bearbetning baserad på Björkegren och Svaleryd (2017).

sjukhus för dessa sjukdomar. Det finns flera tänkbara orsaker till detta. En är att småsyskon är mer exponerade för virus och bakterier som kan orsaka sjukdomar i andningsorganen, ögon och öron. En annan orsak kan vara att föräldrarna är mindre benägna att ge småsyskon adekvat preventiv vård, vilket leder till att barnen hamnar på sjukhus. För att närmare undersöka den sistnämnda orsaken studeras sjukhusvård för hälsotillstånd som delvis beror på föräldrarnas uppmärksamhet och på att barnet får rätt preventiv vård. Delfigur D och E visar effekten av syskonordning på sannolikheten att vårdas för skada eller förgiftning respektive "undvikbar sjukhusvård". "Undvikbar sjukhusvård" är sjukhusvård som är relaterad till diagnoser som t ex astma och diarré som med lämplig förebyggande behandling och uppsökande av primärvården i tid inte bör leda till sjukhusvård. Resultaten visar att småsyskon har större risk att vårdas på sjukhus för båda dessa kategorier av diagnoser. Vård på sjukhus i allmänhet visar sig alltså dölja skillnader i effekten av syskonordning på sannolikheten att bli diagnostiserad för olika sjukdomar och skador.

Den sista grafen i den nedre panelen, delfigur F, visar betydelsen av syskonordning för risken att få cancer. Cancer bland barn kan inte kopplas till livsstilsfaktorer så som för vuxna, utan beror snarare på en genetisk

Källa: Bearbetning baserad på Björkegren och Svaleryd (2017).

Figur 4
Syskonordningens betydelse för sannolikheten att vårdas på sjukhus i åldern 13–18 år

komponent (se t ex American Cancer Society 2018). Eftersom det inte finns någon systematisk skillnad i genupsättningen mellan syskon förväntas inte syskonordning ha någon betydelse för sannolikheten att diagnostiseras med cancer, vilket vi också kan se i delfigur F.

Hur utvecklas hälsan under uppväxten? Figur 4 visar betydelsen av syskonordning på sannolikheten att vårdas på sjukhus för olika sjukdoms- och skadediagnoser i åldern 13–18 år.⁵ Den studerade gruppen utgörs av ungdomar med syskon födda 1974–92 som bott i Sverige under hela sin uppväxt. Efter att flerbördsbarn exkluderas återstår 1 237 625 individer. Delfigur A visar att andrafödda har 9,5 och tredjefödda 12,5 procent högre risk att vårdas på sjukhus i jämförelse med förstfödda. Precis som för den yngre ålderskategorin har småsyskon större risk att vårdas på sjukhus för sjukdomar i andningsorganen, ögon och öron (delfigur B) och för skador (delfigur C) och de vårdas oftare på sjukhus för hälsotillstånd som i hög grad kan undvikas med rätt preventiva åtgärder (delfigur D).

Delfigureerna i den nedre panelen visar att småsyskon löper större risk att vårdas på sjukhus för diagnoser relaterade till psykiska problem, självde-

⁵ I Björkegren och Svaleryd (2017) presenteras även resultat för ålderskategorierna 7–12 och 19–24.

strukturellt beteende och alkoholkonsumtion. Sannolikheten för en förstfödd att vårdas på sjukhus för psykiska problem är 1,5 procent medan den är 1,8 och 1,9 procent för andra respektive tredjefödda. Det betyder att andra- och tredjesyskon har 21,1 procent respektive 28,8 procent högre risk att vårdas på sjukhus för psykiska problem i jämförelse med förstfödda. Orsakerna till sjukhusvården tyder på att småsyskon har ett mer riskfyllt beteende och har sämre psykisk hälsa.

För att få perspektiv på storleken på effekterna kan de relateras till skillnader i sjukhusvård för olika inkomstgrupper. Mörk m fl (2014) beskriver sambandet mellan familjeinkomst och inskrivningar på sjukhus för olika diagnoser. De finner att tonåringar i familjer med de lägsta inkomsterna har 68 procent högre sannolikhet att vårdas på sjukhus för psykiska problem i jämförelse med tonåringar i höginkomstfamiljer. Skillnaden mellan syskon är alltså ungefär en tredjedel av skillnaden mellan ungdomar från höginkomst- och låginkomstfamiljer.

5. Vad beror skillnader som följer av syskonordning på?

Vi har undersökt effekten av syskonordning på människors sociala förmåga, yrkesval och hälsa. Hypotesen är att syskonordning påverkar olika utfall genom biologiska faktorer eller miljöfaktorer före eller efter födseln. Syskonordningseffekterna skulle också kunna uppkomma om barns särdrag påverkar föräldrarnas framtida fertilitetsbeslut. Om exempelvis föräldrar som får ett sjukligt barn väljer att inte skaffa fler barn kommer sistfödda barn i genomsnitt att vara sjukligare än äldre syskon. Ett sådant beteende skulle kunna ge upphov till syskonordningseffekter i samma riktning som de vi finner i våra studier. Vi finner emellertid begränsat stöd för att syskonordningseffekterna kan vara ett resultat av en sådan omvänd kausalitet när vi på olika sätt studerar om syskonordningseffekterna är ett resultat av familjens fertilitetsbeslut.

Är det faktorer före eller efter födseln som gör att storasyskon har bättre hälsa och social förmåga? Resultaten ovan visar att även om storasyskon tenderar att klara sig bättre än småsyskon har förstfödda sämre hälsa vid födseln. Förstfödda har snarare en biologisk nackdel vid födseln. Ytterligare stöd presenteras i Black m fl (2018), där syskonordningens betydelse för social förmåga i familjer som tidigt förlorat eller adopterat bort ett barn undersöks.⁶ I dessa familjer skiljer sig den biologiska syskonordningen från den sociala ordningen, dvs den syskonordning som gäller bland kvarvarande barn i familjen. Resultaten visar tydligt att en högre *social* syskonordning, dvs ordningstalet bland de kvarvarande barnen, har en tydligt negativ inverkan på social förmåga, medan *biologisk* ordning däremot tycks gynna

⁶ Vi studerar barn som dött inom tre månader från födseln eller som blivit bortadopterade. Vi kan i de flesta fall inte observera vid vilken ålder barn blivit bortadopterade, men för barn födda 1960 vet vi att 87 (94) procent av adoptivbarnen adopterades bort innan tre (sex) månaders ålder. Familjer som adopterar ett barn exkluderas från analysen. Cirka 2,5 procent av familjerna i våra data har antingen förlorat eller adopterat bort ett barn.

småsyskon. Kristensen och Bjerkedal (2007) finner motsvarande resultat för IQ. Den negativa effekten av syskonordning tycks med andra ord enbart bero på miljöfaktorer efter födseln, dvs på uppväxtförhållanden. Vi drar slutsatsen att orsaken till skillnader i personlighet och intelligens står att finna i miljöfaktorer som bestäms efter födseln, dvs skillnader i uppväxtmiljö för barn med olika placering i syskonskaran.

I Black m fl (2018) studeras även specifika miljöfaktorer under de tidiga tonåren. Resultaten visar att studiebetendet påverkas av syskonordningen. Barn som är födda senare i syskonskaran är mindre benägna att läsa böcker, lägger mindre tid på läxor och spenderar mer tid framför teven än förstfödda barn. Föräldrar talar också mindre om skolan med sina senare födda barn. Att föräldrar lägger mindre tid och resurser på barn som är födda senare i syskonskaran kan vara en förklaring till varför syskonordningen påverkar social förmåga, intelligens och möjligheter på arbetsmarknaden. Mindre uppmärksamhet från föräldrarna skulle också kunna förklara varför småsyskon löper större risk att bli inskrivna på sjukhus för ”undvikbara diagnoser” och skador. Men detta utesluter inte att andra familjefaktorer – exempelvis syskonkonkurrens – också kan vara viktiga för att förklara resultaten.

6. Slutsatser

Barn som föds i familjer med hög socioekonomisk status klarar sig bättre i skolan, har högre inkomster som vuxna och bättre hälsa. Men det finns också stora skillnader mellan syskon inom samma familj. Vad beror det på? En faktor som har fått stor uppmärksamhet är syskonordning. En växande litteratur som, med hjälp av stora registerdata, kan hantera de metodproblem som den tidigare litteraturen dragits med, visar att storasyskon klarar sig bättre än småsyskon i en rad olika avseenden.

Vi har redovisat resultat från två svenska registerstudier som visar att storasyskon är mer socialt mogna, mer uthålliga, har mer initiativförmåga och är mer känslomässigt stabila än småsyskon, vilket också reflekteras i deras yrkesval. Orsaken till skillnaderna står att finna i skillnader i uppväxtmiljö och föräldraengagemang. Föräldrarna talar mindre om skolan med småsyskon, och småsyskon löper också större risk att vårdas på sjukhus för skador och hälsotillstånd som skulle kunna undvikas med de rätta preventiva åtgärderna.

Sedan länge har nationalekonomer intresserat sig för vilka faktorer som påverkar människors humankapital och föräldrarnas roll för barnens livschanser. Vi vet fortfarande ganska lite om dessa faktorer. Med hjälp av studier av syskonordningseffekter kan vi öka kunskapen om hur skillnader i uppväxtmiljö påverkar människors chanser i livet. Våra resultat visar att miljöfaktorer är viktiga för personers livschanser och att föräldrar har en stor roll i att utforma uppväxtmiljön. Tidiga miljöfaktorer har stor betydelse för såväl personlighet och intelligens som hälsa och yrkesval.

Vi finner tydliga och systematiska skillnader mellan storasyskon och

småsyskon, något som ger oss ökad kunskap om hur hälsa och humankapital formas. Samtidigt kan syskonordning bara förklara en liten del av skillnaderna i hälsa och personlighet i befolkningen. Det är därför viktigt att bemöta människor såsom de är och inte värdera dem efter deras position i syskonskaran.

REFERENSER

- Almond, D och J Currie (2011), "Killing Me Softly: The Fetal Origins Hypothesis", *Journal of Economic Perspectives*, vol 25, s 153-172.
- American Cancer Society (2018), informationssida, www.cancer.org.
- Becker G S och N Tomes (1976), "Child Endowments and the Quantity and Quality of Children", *Journal of Political Economy*, vol 84, Part 2: *Essays in Labor Economics in Honor of H Gregg Lewis*, s 143-162.
- Björkegren, E och H Svaleryd (2017), "Birth Order and Child Health", IFAU Working Paper 2017:12, Uppsala.
- Blake, J (1989), *Family Size and Achievement*, University of California Press, Berkeley, CA.
- Black, S, P J Devereux och K G Salvanes (2005), "The More the Merrier? The Effects of Family Size and Birth Order on Children's Education", *Quarterly Journal of Economics*, vol 120, s 669-700.
- Black, S, E Grönqvist och B Öckert (2018), "Born to Lead? The Effect of Birth Order on Non-Cognitive Abilities", *Review of Economics and Statistics*, vol 100, s 274-286.
- Case, A, A Fertig och C Paxson (2005), "The Lasting Impact of Childhood Health and Circumstance", *Journal of Health Economics*, vol 24, s 365-389.
- Currie, J, M Stabile, P Manivong och L Roos (2010), "Child Health and Young Adult Outcomes", *Journal of Human Resources*, vol 45, s 517-548.
- Edin, P, P Fredriksson, M Nybom och B Öckert (2017), "The Rising Return to Non-Cognitive Skill", IZA Discussion Paper 10914, Bonn.
- Francesconi, M och J Heckman (2016), "Child Development and Parental Investment: Introduction", *Economic Journal*, vol 126, s F1-F27.
- Grönqvist, E, B Öckert och J Vlachos (2017), "The Intergenerational Transmission of Cognitive and Non-Cognitive Abilities", *Journal of Human Resources*, vol 52, s 887-918.
- Hotz, J och J Pantano (2015), "Strategic Parenting, Birth Order and School Performance", *Journal of Population Economics*, vol 28, s 911-936.
- Khong T Y, E D Adema och J J Erwich (2003), "On an Anatomical Basis for the Increase in Birth Weight in Second and Subsequent Born Children", *Placenta*, vol 24, s 348-353.
- Kristensen, P och T Bjerkedal (2007), "Explaining the Relation between Birth Order and Intelligence", *Science*, vol 316, s 1717.
- Lindqvist, E och R Vestman (2011), "The Labor Market Returns to Cognitive and Non-Cognitive Ability: Evidence from the Swedish Enlistment", *American Economic Journal: Applied Economics*, vol 3, s 101-128.
- Mörk, E, A Sjögren och H Svaleryd (2014), "Hellre rik och frisk - om familjebakgrund och barns hälsa", rapport, SNS, Stockholm.
- Reinhardt, R (1970), "The Outstanding Jet Pilot", *American Journal of Psychiatry*, vol 127, s 732-737.
- Sulloway, F (1995), "Birth Order and Evolutionary Psychology: A Meta-Analytic Overview", *Psychological Inquiry*, vol 6, s 75-80.
- Sulloway, F (1996), *Born to Rebel: Birth Order, Family Dynamics and Creative Lives*, Pantheon, New York, NY.
- Zajonc, R (1976), "Family Configuration and Intelligence", *Science*, vol 192, s 227-236.